

Ontologický a sémantický status díla: impulzy literární vědy k promýšlení standardní knihovnické ontologie

Ontological and semantic status of a work: impulses of literary science to reflect on a standard library ontology

PhDr. Jiří Stodola, PhD. / Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Katedra informačních studií a knihovnictví (Masaryk University, Faculty of Arts, Department of Library and Information Studies), Arna Nováka 1, 602 00 Brno

Resumé:

Článek je teoretickou reflexí stěžejní entity knihovnické ontologie FRBR, entity dílo. Při reflexi je užito poznatků literární vědy, zejména českého strukturalismu a sémantiky fikčních světů. Nejprve je dílo definováno a analyzováno prostřednictvím strukturalistické sémiotiky. Dílo je identifikováno s pojmem estetický objekt a vyjádření s pojmem artefakt. Další entity (provedení a jednotka) jsou zařazeny do znakové struktury, kterou tvoří entity typu 1. Je rozlišeno dílo jako intelektuální a jako umělecký obsah prostřednictvím rozdílu mezi poznávací a estetickou funkcí. Pomocí komunikačního modelu je určen ontologický status díla – je konstatováno, že dílo se subjektivně nachází v myslí autora a čtenářů a objektivně jako objektivní pojmová struktura totožná s předmětem, na který dílo odkazuje. Tyto předměty se nacházejí buď v aktuálním (u intelektuálního obsahu) nebo ve fikčním světě (u obsahu uměleckého). Pro knihovnictví představují problém a výzvu především světy fikční, se kterými dosud nedokáže adekvátně pracovat. Jsou srovnány některé modely fikčních světů s knihovnickou ontologií, která je ontologií světa aktuálního. Je konstatováno, že modely aktuálního světa a světů fikčních se výrazně neliší, je ovšem nutné zejména vzít v úvahu jejich ontologický status. Knihovní věda by měla být schopna modelovat nejen svět aktuální, ale i světy fikční.

Klíčová slova: FRBR, knihovnická ontologie, dílo, entity 1, 2 a 3, znak, estetický objekt, artefakt, ontologický status díla, aboutness díla, aktuální svět, fikční světy, literární věda, strukturalismus, sémantika fikčních světů

Summary:

The article is a theoretical reflection of the key entity of the FRBR library ontology, the work entity. The knowledge of literary science, especially Czech structuralism and semantics of fictional worlds, is used in the reflection. First, the work is defined and analyzed through structuralist semiotics. The work is identified with the term aesthetic object and expression with the term artefact. Other entities (manifestation and item) are included in the sign structure, which consists of entities of type 1. The work is distinguished as intellectual and as artistic content through the difference between cognitive and aesthetic function. Using the communication model, the ontological status of the work is determined – it is stated that the work is subjectively in the minds of the author and readers and objectively as an objective conceptual structure identical to the object to which the work refers. These objects are found either in the current (for intellectual content) or in the fictional world (for artistic content). For librarianship, fictional worlds, with which it has not yet been able to work adequately, represent a problem and challenge. Some models of fictional worlds are compared with the library ontology, which is the ontology of the actual world. It is stated that the models of the actual world and fictional worlds do not differ significantly, but it is especially important to take into account their ontological status. Library science should be able to model not only the current world, but also fictional worlds.

Keywords: FRBR, library ontology, work, entities 1, 2 and 3, sign, aesthetic object, artefact, ontological status of the work, aboutness of the work, current world, fictional worlds, literary science, structuralism, semantics of fictional worlds

Úvod

Funkční požadavky na bibliografické záznamy (IFLA 2002) (dále jen FRBR) lze považovat za standardní knihovnickou ontologii, která je pojmovou reprezentací bibliografického univerza knihoven, tedy věcí patřících do sbírek knihoven a věcí s nimi souvisejících včetně jejich vlastností a vztahů mezi nimi, zejména proto, že byla implementována relativně úspěšně, ač pochopitelně kompromisně, do nyní platných katalogizačních pravidel RDA. Tato ontologie vznikla analýzou záznamů sbírek knihoven, proto její ambice být použitelná i pro sbírky ostatních paměťových institucí se ukázala jako ne zcela uskutečnitelná. To je na jedné straně škoda, na druhé straně se ukazuje, že druhové rozdělení rodového pojmu „paměťová instituce“ má své opodstatnění, neboť druh instituce se zaměřuje na získávání, správu a šíření jiného typu informace (viz Bates 2006). Vytvářet ontologii pro pokrytí sbírek všech paměťových institucí by pravděpodobně znamenalo zůstat buď na velmi abstraktní úrovni, nebo nekompaktně kompilovat různé, vzájemně těžko slučitelné, pojmy. Je tomu tak proto, že entity nacházející se v různých typech paměťových institucí jsou značně odlišné. Například na sbírky galerií, kde jsou shromažďovány umělecké předměty (obrazy a sochy) se často těžko uplatňují entity provedení a jednotka (kopie obrazu není provedením a jednotkou téhož díla). U exponátů přírodovědeckých muzeí (například kosterních pozůstatků živočichů) můžeme pochybovat, zda jde vůbec o dílo, tedy intelektuální či umělecký obsah určitého výtvaru, pokud nechceme bibliografické univerzum obohatit o pojem Stvořitele. I z tohoto důvodu se nám studie FRBRoo (IFLA 2015), která vychází vstříc ostatním typům paměťových institucí, jeví jako neúspěšná v oblasti knihoven. Model FRBRoo vznikl kompilací modelů FRBR a CIDOS CRM (ICOM 2020)¹, přičemž posledně zmíněný model nemá oporu v analýze bibliografických záznamů knihoven. Implementace FRBRoo do katalogizačních pravidel by tedy znamenala nutnost relativně radikálního přepracování pravidel RDA. Právě zaměřenost FRBR (IFLA 2002) na knihovny umožňuje využít impulzy literární vědy pro analýzu, zpřesňování pojmů a hledání východisek z problémů, které se při používání této ontologie mohou vyskytnout (podobně jako lze například pro ontologii galerií využít poznatky teorie a dějin výtvarného umění atd.). Literární věda je vhodným kandidátem pro interdisciplinární spolupráci na vývoji knihovnické ontologie z toho důvodu, že jde o nauku zabývající se texty a knihovny jsou přes dokumentovou pestrost jejich fondů stále výrazně orientovány na textové dokumenty, dalo by se říct, že textové dokumenty, zejména knihy, tvoří jistý paradigmatický rámec, který stojí v pozadí rozvoje knihovnické ontologie i platných pravidel katalogizace. Je pravda, že literární věda pracuje zejména s uměleckými texty, zatímco v knihovnách máme texty jak vědecké, tak umělecké. Ovšem způsob, jakým literární věda rozlišuje mezi texty vědeckými a uměleckými, nám poskytuje cenné poznatky i o textech vědeckých.

V této studii se zaměříme na dvě základní otázky spojené se stěžejní entitou FRBR, entitou *dílo*. Vycházíme záměrně ze základního modelu FRBR, ačkoliv je nám známo, že k propojení postupně vznikajících knihovnických konceptuálních modelů došlo v modelu *Library Reference Model* (LRM), který se v některých bodech od FRBR liší. Důvody, proč jsme pro analýzu zvolili především model FRBR (IFLA 2002), jsou tyto: 1) pro přehlednost nám připadá vhodné rozdělení entit FRBR do tří typů, 2) FRBR je výchozí studií pro platná katalogizační pravidla RDA. Výklad tedy sleduje strukturu modelu FRBR, přičemž tam, kde se FRBR a LRM liší, všímáme si tohoto rozdílu. Dáváme přednost LRM před FRBR jen ve chvíli, kdy analyzujeme definici díla. Tam, kde

1 Citujeme nejnovější verzi. Je jasné, že při práci na FRBRoo se pracovalo s verzemi staršími.

FRBR hovoří o díle jako intelektuálním nebo uměleckém výtvoru, LRM definuje dílo jako intelektuální nebo umělecký obsah určitého výtvoru, což je definice nepochybně vhodnější.

První otázkou je otázka po **ontologickém statusu díla**, totiž jak a kde dílo existuje. Dílo nemá materiální charakter, nemůžeme ho ztotožnit s konkrétní jednotkou dokumentu, přesto o něm mluvíme jako o něčem reálném – není však zřejmé, jak a kde se s ním můžeme setkat. Druhou otázkou je otázka po tom, **co dílo označuje**, jde o otázku po vztahu „mít jako předmět“, kterým se spojuje dílo a entity typu 3 (a v souvislosti s tím také entity typu 1 a 2). Označuje dílo reálně a aktuálně jsoucí objekty (hmotné i nehmotné) našeho světa? Může odkazovat i k předmětům světa, který je konstruován právě dílem samotným? A pokud ano, jak rozlišit jedny objekty od druhých a jak tohoto odlišení využít v katalogizační praxi?

Při snaze o nalezení odpovědí na tyto otázky využijeme toho, co v této oblasti objevila literárněvědná škola **českého strukturalismu** (Mukařovský 1966; Červenka 1996) a na ni **navazující teorie fikčních světů** (Doležel 2003; Fořt 2005, 2014), a to za účelem projasnění pojmu díla (v souvislosti s pojmy dalšími) ve FRBR. Přidržíme se strukturalistické metodologie, která postuluje několik tezí. Především je dílo chápáno jako znak, tedy jako něco, co odkazuje mimo sebe k dílem označované skutečnosti (Mukařovský 1966, s. 85–88). Za další lze rozlišit mezi dílem **neuměleckým**, kde převažuje zejména funkce poznávací, a **uměleckým**, kde je převaha funkce estetické – tím můžeme rozlišit literaturu odbornou od beletrie (Mukařovský 1936). V neposlední řadě je třeba chápat dílo jako **strukturu** (strukturalismus hovoří zejména o uměleckých dílech, nicméně vnímání díla jako struktury lze uplatnit i na dílo neumělecké), tedy jako uspořádaný systém částí a vrstev, které spolu vzájemně interreagují; na rozdíl od holismu, který považuje celek za důležitější než části, strukturalismus upřednostňuje části před celkem, přičemž mezi částmi existuje dialektické napětí (Mukařovský 1966, s. 109–116).

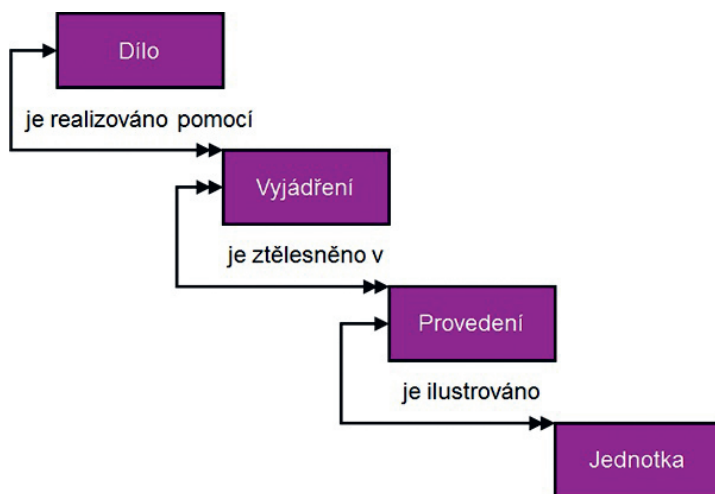
V rámci informační vědy v návaznosti na různé filosofické koncepce existuje řada studií, které se problematikou pojmu díla zabývají (přehled v Smiraglia 2019). Naším cílem není konfrontovat tyto studie, ostatně v hlavní otázce po povaze díla se náš pohled od nich příliš neodlišuje. Shodujeme se s nimi v tom, že dílo považujeme za znak, za abstraktní objekt nacházející se především v mysli autora a jeho recipientů (Smiraglia, 2019), který je odlišný od hmotné jednotky nesoucí informaci (tj. od dokumentu). Důvod, proč na základě zvoleného východiska promýšlíme pojem díla jakoby od začátku bez přímé návaznosti na jiné informačnické koncepce, je ten, že nechceme, aby docházelo ke kontaminaci různých epistemologických škol, a tudíž k jistému metodologickému eklekticismu. Chceme ukázat, jaký příspěvek může k promýšlení ontologického a sémantického statusu díla přinést strukturalismus a koncepce fikčních světů, přičemž je zřejmé, že některé poznatky, které tyto přístupy nabízejí, jsou zcela nové. Srovnání strukturalistické a „fikčněsvětové“ koncepce díla s jinými koncepcemi v informační vědě je téma pro samostatnou studii.

1 Co je dílo?

1.1 Dílo jako obsah v kontextu Entit typu 1 a strukturalistických pojmů

Dílo je ve FRBR (IFLA 2002) součástí systému entit typu 1. S využitím aristotelských pojmů by se dalo říct, že entity první skupiny jsou hierarchicky uspořádané jako rodové,

druhov $\acute{e}$ pojmy (včetně diferencí) a individua (tato terminologie ovšem není součástí studie FRBR).²

Obr. 1 Entity typu 1 (IFLA 2002, s. 11)

Dílo a **vyjádření** jsou entity, které vyjadřují intelektuální či umělecký obsah určitého výtvaru. Dílem je například Dantova Božská komedie (má jako taková pouze intencionální existenci), vyjádřením je například její český překlad realizovaný Vladimírem Mikešem (jde rovněž o intencionální objekt).³ Tedy dílo (nejvyšší rod) + realizace (diference) = vyjádření (nejnižší rod).

Entity **provedení** a **jednotka** se naproti tomu týkají fyzické formy díla a vyjádření. Když k vyjádření přidáme konkrétní hmotné ztělesnění jako diference, získáme provedení – druhový pojem, který je již neodmyslitelně spjatý se svými materiálními podmínkami. Vyjádření (nejnižší rod) + ztělesnění (diference) = provedení (druh). Provedením je například Mikešův český překlad *Božské komedie* vydaný v 2009 nakladatelstvím Academia. Jednotky jsou konkrétní individua jednoho provedení (druhu). K provedení jako druhovému pojmu přistupuje individuální diference, které se říká ve FRBR ilustrace. Provedení (druh) + ilustrace (individuální diference) = jednotka (individuum v širokém smyslu). Jednotkou je například konkrétní exemplář Božské komedie vydané v roce 2009 nakladatelstvím Academia, který vlastní knihovna FF MU a který má přírůstkové číslo 2570911899.

2 V LRM je všem entitám nadřazena entita věc (res). Zahrnuje entity hmotné i nehmotné. Věcí je vše, co náleží k bibliografickému univerzu. Je to entita první úrovně. K entitám druhé úrovně patří: dílo, vyjádření, provedení, jednotka, agent, místo a časové rozpětí. K entitám třetí úrovně patří osoba a kolektivní agent.

3 Pod pojmem intencionální rozumíme něco, co je držené myslí jako určitá reprezentace nějaké věci. Pojem má intencionální charakter, je to mentální entita. Zároveň reprezentuje nějakou věc aktuálního nebo možného světa. Dílo a vyjádření jsou intencionální entity, protože existují pouze v myšlení, zároveň ovšem reprezentují nějaké předměty reálného (v případě vědeckého díla) nebo možného (fiktivního) světa (v případě díla uměleckého).

FRBR (IFLA 2002, s. 14) definuje **dílo** jako **intelektuální** nebo **umělecký** výtvor, LRM (IFLA 2017, s. 21) potom jako intelektuální nebo umělecký **obsah** určitého výtvoru. Jelikož je definice LRM výstižnější, neboť termín výtvor implikuje myšlenku hmotného objektu, kterým dílo není, zastavíme se nejprve u termínu obsah, posléze se budeme věnovat rozlišení tohoto obsahu na intelektuální či umělecký. Jak bylo řečeno, dílo je ve strukturalismu chápáno jako **znak**, přičemž se vychází ze Saussurova (1996, s. 100) pojetí znaku, který se skládá z označujícího a označovaného.

Tab. 1 Schéma znaku podle Saussura

Pojem = označované
Akustický obraz = označující

Označující (protože je toto pojetí lingvistické) je akustický obraz slova, **označované** je potom pojem, přičemž pojem můžeme klasicky chápat jako zpřítomnění části reality v myšlení (nejde o hmotnou představu (Mukařovský 1995, s. 29), ale o abstraktní entitu). Celek označujícího a označovaného je **znakem**. Dílo je mnohvrstevnatá struktura, která začíná prvotním označujícím a pokračuje až k finálnímu označovanému, přičemž platí, že označované v jedné vrstvě se stává označujícím ve vrstvě druhé a tak až do tzv. posledního označovaného, kterým je celkový smysl díla (Červenka 1996, s. 54). Primárním, tj. prvním označujícím je tzv. **artefakt**, který je smyslově vnímatelnou složkou díla (jde ovšem nikoliv o hmotný objekt, ale o jeho otisk v mysli, jak vyplývá ze Saussurovy koncepce znaku). Významové (označované) vrstvy díla pak tvoří **estetický objekt**.⁴

Tab. 2 Znaková struktura díla⁵

		3. vrstva	Označující	Označované (finální = konečný smysl díla)
	2. vrstva	Označující	Označované	
1. vrstva Primární označující = vyjádření	Označující (primární = artefakt)	Označované	Množina označovaných, tj. významů = estetický objekt (dílo)	

Protože je dílo „obsahem“, tedy označovanou složkou znaku, a tedy v Saussurových intencích pojmovou strukturou, nemůžeme ho ztotožnit s artefaktem, ale spíše s estetickým objektem, který je stejně jako dílo (viz FRBR) postulován jako nehmotný. Za artefakt můžeme naproti tomu označit vyjádření, které FRBR definuje takto:

- 4 Zde hovoříme o estetickém objektu, protože taková je strukturalistická terminologie, víme ovšem, že se může jednat i dílo vědecké.
- 5 Tabulka obsahuje tři vrstvy pouze z ilustrativních důvodů, dílo může mít samozřejmě vrstev mnohem více.

vyjádření: určitá intelektuální nebo umělecká-realizace díla ve formě abecedně číselného, hudebního nebo choreografického zápisu, zvukového záznamu, obrazového statického nebo pohyblivého záznamu, objektu atd., nebo kombinace těchto forem (IFLA 2002, s. 16).

Vidíme, že zde se k dílu jako estetickému objektu připojuje jeho smyslově vnímatelná složka, která má charakter označujícího. Zde by se ovšem mohlo zdát, že jde o nějakou objektivní strukturu – knihu, listy, CD, DVD atd. To bychom ale špatně chápali pojetí označovaného u Saussura a „netrefili“ bychom se patrně ani do úmyslu tvůrců studie FRBR. Označující u Saussura je akustický obraz slova – ne slovo samotné! Jde o entitu psychického charakteru. Ve FRBR můžeme fyzickou podobu připisovat až entitě provedení, proto neuděláme chybu, když vyjádření jako artefakt budeme chápat ne jako objektivní znakovou strukturu, ale její smyslový psychický obraz, ačkoliv FRBR jako příklady vyjádření někdy uvádí nevydané konkrétní zápisy. Myslíme však, že to má pouze ilustrativní charakter: vyjádření mohou samozřejmě získat tuto hmotnou podobu například v podobě rukopisu, ale domníváme se, že v tomto případě se nejedná o vlastní vyjádření, ale pouze o jeho zachycení, které bychom opatrně mohli považovat spíše za provedení splývající s jednotkou, kdybychom netrvali na nutnosti, aby provedení bylo zveřejněné. Vyjádření jako artefakt v podobě psychického obrazu je asociativně spojeno s uměleckým a intelektuálním obsahem, který je ve vlastním smyslu pojmovou strukturou, již nazýváme dílem.

Za objektivní znakovou strukturu můžeme naopak považovat provedení, které má charakter (v intencích tvůrců FRBR vydaného, tj. zveřejněného) dokumentu s abstraktně chápanou materiálností. Tento dokument chápaný obecně se může vyskytovat ve více instancích, kterým říkáme jednotky (v jiných situacích jednotka a provedení splývá, neboť se provedení vyskytuje pouze v jediné instanci). Jednotka je konkrétní ilustrací provedení a dá se říci, že na něj odkazuje jako jeho označující. Vidíme, že entity typu jedna jsou nejen uspořádány jako druhové a rodové pojmy, ale také jako znaky v Saussurově smyslu. Celek entit je znakem, kde označujícím je jednotka a označovaným dílo a vyjádření. Označující (provedení a jednotka) je znakem, kde označující je jednotka a označované provedení. Označované (dílo a vyjádření) je znakem, kde vyjádření je označujícím a dílo označovaným. Vyjádřit to můžeme touto tabulkou:

Tab. 3 Entity typu 1 jako znaky

Znak	Označované	Znak	Označované	<i>Dílo</i>
			Označující	<i>Vyjádření</i>
	Označující	Znak	Označované	<i>Provedení</i>
			Označující	<i>Jednotka</i>

1.2 Dílo jako umělecký a intelektuální obsah v kontextu funkcí Jana Mukařovského

Podle Jana Mukařovského (1966, s. 65–73) může člověk ke skutečnosti zaujímat postoj **praktický, teoretický, náboženský a estetický**.

Praktický a teoretický postoj jsou postoji bezprostředními. Z těchto postojů vyplývají dané funkce. Praktická funkce znamená bezprostřední proměňování světa, při němž se věcí užívá jako prostředků k dosahování cíle. V centru zájmu je subjekt, kterým rozumíme entitu schopnou poznávat realitu a na základě poznání realitu přetvářet prostřednictvím jednání. Teoretická funkce je zaměřena na poznávání. V popředí stojí věc sama (věci myslíme libovolný předmět reality, která nás obklopuje; ačkoliv každý znak je věcí, ne každá věc je znakem). I takzvané bezprostřední funkce využívají znaků, ale pouze nahodile, a znaky jim slouží jako nástroje.

Náboženský a estetický postoj jsou postoji znakovými, přičemž znakem je věc, která zastupuje věc jinou. Z náboženského postoje vyplývá symbolická funkce, z estetického postoje funkce estetická. Cílem **symbolické funkce** je působení na skutečnost pomocí znaků. Do popředí se dostává objekt, tedy realita samotná (v tomto smyslu se objektem rozumí libovolná věc). V náboženském postoji není podstatný znak, ale to, co je označováno. Naopak v popředí zájmu estetického postoje a z něho vyplývající **estetické funkce** stojí znak sám. Do centra zájmu se dostává subjekt jako ten, kdo zakouší díky zaměření se na znak estetický prožitek.

Schematicky to můžeme vyjádřit následující tabulkou:

Tab. 4 Funkce podle Jana Mukařovského

Funkce	Bezprostřední		Znaková	
	Praktická	Teoretická	Symbolická	Estetická
Popředí zájmu	Věc		Znak	
	jako nástroj	o sobě	označované	označující
	subjekt	objekt	objekt	subjekt

V úvahách o básnickém jazyce Mukařovský v tomto duchu rozšiřuje Bühlerovo komunikační schéma. Jak je známo, Karel Bühler (1934) rozlišoval tři funkce jazyka: **zobrazovací, expresivní a apelativní**. Jako zobrazení funguje jazykový znak vzhledem ke skutečnosti, expresí je ve vztahu k subjektu mluvčícímu, jako apel působí ve vztahu k subjektu vnímajícímu. Podle Mukařovského jsou tyto funkce dostačující pro chápání jazyka jako nástroje sdělování, nemohou však sloužit k uchopení jazyka básnického. Básnický jazyk totiž přesahuje praktickou (sdělovací) funkci jazyka. Mukařovský proto navrhuje rozšířit dělení o funkci čtvrtou – **estetickou**. Tato funkce se soustřeďuje na znak sám.

V návaznosti na tuto koncepci můžeme říct, že **intelektuální obsah** nalezneme u těch děl, ve kterých převládá zobrazovací (šířeji řečeno sdělovací) funkce jazyka, při níž je v centru zájmu skutečnost, ať už bezprostředně (praktická a teoretická) či jako zprostředkovaná znaky (symbolická funkce).

S **uměleckým obsahem** máme co do činění ve chvíli, kdy se zaměřujeme na samotné znaky a středem zájmu se stává funkce estetická. To platí v případě slovesnosti zejména pro poezii, nicméně – jak sám Mukařovský (1995, s. 26) uznává – existují umělecké žánry, které jsou na pomezí poznávací a estetické funkce. Typickým představitelem takového díla je román.

2 Kde se nachází dílo?

Při hledání odpovědi na otázku, jaký je ontologický status díla a v jakém prostoru se nachází, vyjdeme z klasického strukturalistického pojetí umění jako komunikace (viz Jakobson 1995) (budeme tedy hovořit zejména o díle jako uměleckém obsahu). Základní komunikační model tvoří autor (mluvčí), který se prostřednictvím určité znakové struktury (komunikátu) obrací ke konzumentům (příjemcům) umění. Celý proces můžeme chápat nejen v intencích teorie komunikace jako kódování, vysílání, přenos, příjem a dekódování určité informace, tedy určitého obsahu, ale také v pojmech hermeneutiky jako tvorbu (konstrukci) a recepci (rekonstrukci) významu smysluplné formy (Sousedík 2008, s. 33). Celý proces s využitím pojmů, které jsme výše zavedli, můžeme popsat následujícím způsobem.

Autorem je konkrétní reálný člověk (v pojmosloví FRBR **osoba**) nebo skupina lidí (terminologií FRBR **korporace**). Na počátku tvorby autor buduje **dílo** (estetický objekt) jako určitou komplexní obsahovou (pojmovou strukturu), jejíž součástí (budeme pro zjednodušení hovořit o díle literárním, a to o žánru narativního, a to zejména proto, že s problematikou literárního díla je spojena koncepce fikčních světů, o které budeme hovořit v kapitole 3.2) jsou pojmově zachycené postavy, jejich psychický svět, okolí, ve kterém se nacházejí, a jejich jednání a další dějové struktury, časové a prostorové vztahy. Jde o pojmovou konstrukci určitého pomyslného světa (v případě vědeckého díla je naopak pojmová struktura díla obrazem světa reálného, v centru našeho zájmu je však nyní dílo umělecké). Kde se tento pomyslný svět nachází? Na počátku tvorby nepochybně toliko v myslí autora. Současně se vznikem tohoto světa autor volí určité materiální prostředí, kterými se pojmovým obsahům snaží dát smyslově vnímatelnou formu, postupně se začíná rodit **vyjádření** neboli artefakt. Tento artefakt je stále ještě součástí pouze autorovy mysli, postupně v ní nabývá konkrétnějšího tvaru, až do chvíle, kdy se autor rozhodne dát mu objektivní charakter – začne psát. Hotový rukopis můžeme považovat za grafickou podobu vyjádření, která není vlastním vyjádřením, protože to je intencionální, ale pouze jeho zachycením.

Rukopis slouží jako předloha pro vydání díla a jeho vyjádření, tedy k tomu, aby došlo k aktu **zveřejnění díla**, tj. aby se dílo dostalo k široké vrstvě jeho čtenářů. Není třeba složitě popisovat procesy a osoby, které mohou vstoupit mezi rukopis a výsledné **provedení** – je to všeobecně známé a pro nás to není příliš důležité. Podstatné je, že výsledkem je zveřejněné dílo, tedy vlastní komunikát (provedení), na které už autor nemá žádný vliv a které začíná žít vlastním životem. Literární vědci (Červenka 1996, s. 213–218) hovoří o tom, že aktem zveřejnění se z empirického autora z masa a kostí stává „osobnost“, tedy určitá intencionální postava – autor jistým způsobem „zamrzá“ v díle, již ho nemůže napsat jinak, nemůže změnit své názory ani se nemůže díla zříct. Stává se postavou učebnicovou.

Provedení je vytvořené ve větším počtu výtisků – **jednotkách**, tyto jednotky někdo vlastní a prostřednictvím tohoto vlastnictví se jednotky dostávají k jednotlivým čtenářům (buď prodejem v knihkupectví, nebo výpůjčkou v knihovně). Čtenáři jejich četbou nejprve identifikují dané provedení, tedy právě toto určité vydání (zveřejnění díla), ale zejména konkrétní **vyjádření**, tedy psychický otisk slov ve své mysli. Prostřednictvím tohoto otisku rekonstruují význam slov, vět, odstavců, kapitol, částí a v posledku celého díla. V jejich myslí se vytváří určitá pojmová struktura, kterou můžeme nazvat **dilem**. Na základě této struktury mohou čtenáři reflexivně uvažovat o autorské osobnosti, která není empirickým autorem, ale spíše pomyslnou postavou, jež vzniká zveřejněním díla. Krom toho empirický autor klade mezi sebe a čtenáře subjekt vypravěče (od vševědoucího konstruktéra fikčního světa po vyprávějíci postavu, která je zcela imanentní příběhu).

Vidíme, že proces rekonstrukce díla je inverzní vůči procesu tvorby. Proces konstrukce a rekonstrukce můžeme popsat následující řadou:

Tab. 5 Model komunikace a entity typu 1

Autor		Komunikát			Čtenář	
		Výroba	Vlastnictví	Zprostředkování		
Dílo	Vyjádření	Provedení	Jednotka	Provedení	Vyjádření	Dílo

Kde se tedy dílo nachází? Jak existuje? Můžeme říct, že v myslích lidí, nejprve v myslí autora a posléze v myslích jeho čtenářů. Znamená to tedy, že je tolik děl, kolik je autorů a recipientů? Takový nominalistický závěr by znamenal, že o díle nelze smysluplně hovořit, maximálně se dá hovořit o konkrétních jednotkách, které představují jednotliviny. Diskuse o literárních dílech by neměla žádný význam, protože by každý mluvil o něčem jiném. Tento nominalismus je však nekonzistentní a neudržitelný. Víme, že o dílech můžeme diskutovat, znamená to tedy, že dílo jistým způsobem můžeme postulovat jako objekt, jako něco na myslí nezávislého. To implikuje tradiční logika, která rozlišuje mezi subjektivním pojmem, který je jistou vlastností konkrétní lidské myslí, a objektivním pojmem, který je abstraktní entitou věcně totožnou s předmětem poznání, ovšem mající atributy pojmu, mezi něž patří zejména obecnost (Novák a Dvořák 2007, s. 48). Můžeme tedy uvažovat o dílech jako abstraktních strukturách, které mají objektivní, i když intencionální charakter. To nás však už přivádí k další kapitole, neboť tyto objektivní pojmové struktury existují skrze předměty, ke kterým dílo referuje.

3 O čem je dílo?

3.1 O čem je dílo s intelektuálním a uměleckým obsahem?

Když jsme v předchozích kapitolách hovořili o znaku ve strukturalistickém pojetí jako o složeně označujícího a označovaného, pohybovali jsme se v jakémsi mentálním prostoru – označující jsme považovali za smyslový obraz konkrétního slova a označované za abstraktní pojem. Znak byl pro nás tedy ryze intencionální entitou. V centru našeho zájmu nebyl vnější korelát znaku, který však i čistě dyadická⁶ (Doubravová 2008) strukturalistická sémiotika nemůže opomenout, ačkoliv tento korelát není součástí znaku tak, jako je tomu v sémiotice triadické.⁷ Když užíváme znaků, hovoříme nejenom o pojmech, ale jejich prostřednictvím také o věcech, jejichž jsou pojmy abstraktními, intencionálními obrazy.

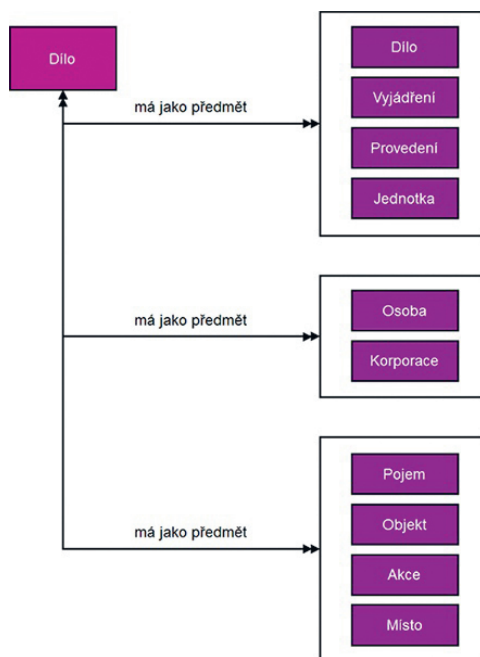
Tab. 6 Znak a referent (srov. McQuail 1999, s. 278)

Znak		Reference	Referent (vnější skutečnost)
Označující	Označované	→	

6 Dyadická je taková sémiotika, v níž se znak skládá ze dvou složek.

7 Jde o trojsložkový model znaku.

Ve FRBR jsou tyto vnější koreláty díla vyjádřeny pomocí vztahu „mít jako předmět“⁸, jehož prostřednictvím se dílo vztahuje k entitám typu 3, ale také 1 a 2. Tento vztah je typickým vyjádřením pojmu „aboutness“ (Kučerová 2014; 2017), tedy toho, o čem dílo je.

Obr. 2 Vztah „mít jako předmět“ (IFLA 2002, s. 13)

Poměrně bezproblémový je tento vztah u děl s **intelektuálním obsahem**, která plní zejména sdělovací funkci. Například dílo *Jaroslav Hašek a dobrý voják Švejk* od Radko Pytlíka hovoří o konkrétní **osobě** autora, který žil v aktuálním světě v určitém časovém úseku, a jeho reálně existujícím **díle**. Kniha Jiřího Cejпка *Informace, komunikace a myšlení* tematizuje **pojem** knihovní a informační věda. Brožura *Hrad a pevnost Špilberk* pojednává o konkrétním, existujícím **objektu**. Kniha Jindřišky Gurkové *1. světová válka* je o určité dějinné události (**akci**), která se odehrávala v daném časovém období. Průvodce *111 míst v Brně, která musíte vidět* je o reálně jsoícím **místě**.

Jiná situace nastává, vezmeme-li v potaz **obsah umělecký**, který odkazuje k entitám, o nichž víme, že reálně neexistují, ale přesto jsme schopni o nich smysluplně hovořit. Například v Huysmansově románu *Tam dole* vypravěč, který je zároveň postavou (**osobou**) tohoto románu, popisuje svou práci na pojednání (**díle**) o Gillesu de Rais (**osoba** jako fikční protějšek reálně osoby, viz kap. 3.3). V povídce Edgara Allana Poea *Zánik domu Usherů* se součástí děje stává Usherův dům (**objekt**). V Orwellově ro-

8 V LRM je dílo spojeno vztahem „mít jako předmět“ s entitou věc (res), předmětem díla tedy může být libovolná entita bibliografického univerza. LRM ovšem rovněž rozděluje entitu věc do kategorií na základě atributů. Těmito kategoriemi jsou objekt, dílo, pojem, událost, rodina a korporace. Místo a časové rozpětí jsou spojeny s věcí vztahem asociace, tzn., že věc se nachází na nějakém místě v určitém čase (to ovšem zjevně neplatí pro věci nehmotného charakteru).

mánu 1984 je popsána filosofie doublethinku (**pojem**), která přes všechnu podobnost s některými filosofickými směry zůstává stále fiktivní entitou. J. R. R. Tolkien popisuje v knize *Pán prstenu* bitvy, např. bitvu u Dagorlandu (**akce**), které jsou součástí dějin neexistujících zemí a tvorů. V Swiftových *Gulliverových cestách* hrdina navštěvuje různé fantastické země (**místo**), např. Liliput.

Entity, o kterých byla řeč, nejsou dle našeho názoru v centru zájmu knihovnické ontologie, protože nemají reálnou existenci. Přesto se o nich nedá říct, že by zcela postrádaly bytí. Současná literární věda s nimi díky sémantice fikčních světů dokáže pracovat. Fikční světy jsou chápány jako jazykově konstruované světy možné. **Možný svět** je pojem, který zavedla logická sémantika, aby vysvětlila, jak můžeme hovořit o entitách, které neexistují (vodník, Pegas atd.). Říká, že tyto entity se nacházejí ve světech, které aktuálně nejsou, ale mohly by být (již Aristoteles (1999, s. 352) ve své poetice hovoří o tom, že umění nezobrazuje to, co je skutečné, ale to, co je pravděpodobné). Fikční svět je pak vytvářen autorem beletristického díla tím, že o něm píše.

Jedinou kategorií, jejímž prostřednictvím by FRBR mohlo popsat svět fikce, je **pojem**, protože pojem je entita myšlení a fikční světy jsou jistým způsobem světy pomyslné (jsou v hlavě autora, když píše, a v hlavě čtenáře, když čte).⁹ Entita pojem však již ve FRBR není dále strukturována. Další možností by bylo ponechat stávající strukturu entit, atributů a vztahů, ale rozlišit ty, které jsou **reálné**, a ty, které jsou **fikční**. Tato možnost by byla velmi jednoduchá, byla by však založena na popisu intelektuálního obsahu. Kdybychom chtěli precizně zachytit entity světa fikčního, bylo by patrně třeba poněkud upravit strukturu entit. Podívejme se proto stručně na některé modely fikčního světa.

3.2 Modely fikčních světů a FRBR

Existují různé modely fikčních světů. Zde pro ilustraci uvedeme model fikčního světa vytvořený klasikem teorie fikčních světů, Lubomírem Doleželem (2003). Symbolem S je označen **svět**. (St) jsou **stavy** – statické předměty, neměnné fyzikální vlastnosti a fixované vztahy. S(St) je svět, kde se nic neděje, je to svět věčných idejí. (PS) je **přírodní síla**, která ve stavech světa způsobuje **změny** (tuto změnu označujeme jako (P-událost). S(PS, St) je model skutečné přírody, univerzum diskurzu přírodních věd, ale i svět poezie, umění a hudby s přírodními motivy. Nejsložitějším světem je svět S (O, PS, St). (O) je **osoba**, což je entita, která vedle svých fyzických vlastností má i duševní život, osoba způsobuje změny, které jsou záměrné, intencionální, jež nazýváme **akcemi**. Pokud osoba vytváří nové předměty, hovoříme o **artefaktech**. Jednání mezi dvěma a více osobami nazýváme **interakcí** (specifickým druhem interakce je **komunikace**). Díky uvedeným vztahům vznikají tzv. **motivy**, což jsou elementární jednotky tematického materiálu, které nelze dále rozkládat. Rozlišují se **statické** a **dynamické** motivy.

9 V LRM by to byla entita věc nehmotného charakteru. I v LRM je pojem kategorií entity věc.

Tab. 7 Motivy podle Doležela (2003, s. 48)

Statické motivy	Dynamické motivy
Stav (Předmět): Kámen je těžký. Vztah (Předmět, Předmět): Kostel je blízko školy. Fyz. stav (Osoba): Martin je tlustý. Marie je v zahradě. Fyz. stav (Osoba ₁ , Osoba ₂): Štěpán žije daleko od Terezy. Duš. stav (Osoba): Líza je rozzlobená. Duš. vztah (Osoba ₁ , Osoba ₂): Marie miluje Pavla.	P-událost (PS): Bouře přešla. P-událost (PS, Předmět): Vítr uhasil oheň. P-událost (PS, Osoba): Zemětřesení zabilo dvacet lidí. Fyz. akt (Osoba): Pavel utekl. Fyz. akt (Osoba, Předmět): Nancy zasadila strom. Fyz. interakce (Osoba ₁ , Osoba ₂): Kašpar udeřil Jana. Duš. akt (Osoba): Petr přemýšlí. Duš. akt (Osoba, Předmět): Lucie vypočítala rychlost světla. Řeč. akt (Osoba): Richard vykřikl. Řeč. akt (Osoba, Předmět): Alice napsala báseň. Řeč. akt (Osoba ₁ , Osoba ₂): Robert se zeptal Michala.

Jiný model fikčního světa, určený tentokrát k analýze realistické prózy, nabízí Bohumil Fořt (2014). Ústřední entitou jeho modelu je **subjekt** či **objekt**, jenž se vztahuje buď k vlastní mysli, nebo ke společnosti, která ho obklopuje – z literárně teoretického hlediska jde o interakci postavy a okolí (při konstruování modelu fikčních světů vychází Fořt z klasických naratologických studií a navazuje na Vladimíra Jakovleviče Proppa (2008), Henriho Bremonda (1935) či Algirdase Juliena Greinmase (1966)).

Pokud bychom chtěli Doleželův model vyjádřit prostřednictvím pomoci některého entitně-relačního konceptuálního modelu, museli bychom rozdělit jednotlivé prvky modelu na entity, atributy a vztahy. K entitám patří statické předměty, přírodní síla, osoba, artefakt. K atributům patří fyzikální vlastnosti, duševní vlastnosti, ke vztahům fixované vztahy, P-události, akce, interakce. Můžeme si všimnout, že se zde vyskytují podobné entity jako ve FRBR. Objekty fyzické i intencionální (objekty a pojmy ve FRBR), události (akce) i osoby. Jednotlivé entity mají své vlastnosti (atributy) a vyskytují se mezi nimi vzájemné vztahy.

I ve Fořtově modelu je možné rozlišit entity, atributy a vztahy. Subjekt má jednak nějaké vlastnosti, jednak se vztahuje sám k sobě nebo ke svému okolí.

Aniž bychom se zde pouštěli do hlubších analýz, je zřejmé, že modelovat fikční světy pomocí konceptuálních modelů (viz např. Drobíková, Římanová, Souček a Souček 2018), a tedy i FRBR, je možné. Využití FRBR pro popis beletrie zvažuje Hypén (2014).

3.3 Rozdíly modelů aktuálního a fikčního světa

Vidíme, že skutečnost, že FRBR je založeno na aktuálním světě, zatímco modely fikčních světů na světech fikčních, nezakládá žádnou zásadní neshodu mezi těmito modely. Je to proto, že světy fikce konečkonců nějakým způsobem odrážejí aktuální svět; je ovšem vždy mít na mysli, že zatímco sémantika stávajících knihovnických modelů odkazuje k **aktuálnímu světu**, sémantika modelů fikčních světů vede ke **světům fikčním**.

Toto by měl budoucí konceptuální model beroucí v potaz umělecké obsahy umět rozlišit (zajímavá je situace, kdy ve fikčním světě literárního díla vystupuje postava známá ze světa aktuálního, například zmíněný Gilles de Rais; teoretikové fikčních světů se shodují většinou na tom, že i v tomto případě jde o postavu světa fikčního, která není identická s postavou světa aktuálního, která však je s postavou světa aktuálního¹⁰ spojena zvláštním vztahem „**být protějškem**“ – zde se nabízí propojení těchto entit v konceptuálním modelu aktuálního a fikčního světa pomocí určitého typu vztahu). Mezi aktuálním světem a fikčními světy existují následující rozdíly.

Tab. 8 Srovnání fikčního a aktuálního světa (Fořt 2005, s. 71)

Druh světa	fikční svět	aktuální svět
Status existence	fikční	aktuální
Nekonečnost entit	ne	ano
Úplnost	ne	ano
Počet světů	nekonečný	jediný

Existence fikčního světa je ustanovována jazykově, což by mělo být pro snahu vyjádřit jednotlivé entity pomocí výrazů eventuálního selekčního jazyka výhodné. Navíc jako **extenzionální struktury** jsou fikční světy parafrázovatelné; prostřednictvím parafrázy můžeme nacházet určité invarianty (to, co je neměnné a přítomné v každém fikčním světě) fikčních světů; tyto invarianty pak umožňují vytvořit formální popis a model fikčního světa. Výhodou je i omezený počet entit, které se ve fikčním světě nacházejí. S omezeným počtem entit ve fikčním světě souvisí i **neúplnost světa** (ne všechny entity, které by logicky měly ve fikčním světě existovat, jsou popsány). Naopak problém může působit **nekonečný počet fikčních světů**; zatímco při popisu aktuálního světa máme jistotu, že se dané entity nacházejí v právě v **jednom světě** a existuje mezi nimi souvislost, entity fikčního světa je třeba vždy vztáhnout ke konkrétnímu fikčnímu světu.

Dalším rozdílem je skutečnost, že knihovnické konceptuální modely jsou založeny striktně extenzionálně (extenze je množina entit, které jsou označeny jazykovým výrazem, modely fikčních světů rozlišují mezi **intenzí**, která je chápána jako funkce z textu do možných (v tomto případě fikčních) světů (jde o konkrétní způsob, jakým text dosahuje označení entity), a **extenzí** jako entitami, o kterých se pojednává. Je třeba zvážit, zda eventuální konceptuální model fikčního světa bude nějakým způsobem rozlišovat mezi extenzí a intenzí, spíše se ale pro naše účely nabízí založit model fikčního světa na extenzích.

10 Aktuální svět je svět, ve kterém žijeme v celém jeho časovém rozpětí, nikoliv pouze určitý okamžik či časový úsek. Tento svět je samozřejmě proměnlivý, například lidé se rodí a umírají, v různých časových okamžicích může mít jiný počet entit. Nicméně osoba, která již zemřela, se tím nestává osobou světa možného či fikčního. Dá se ovšem říci, že jeden konkrétní možný svět se působením různých příčin v průběhu času proměňuje ve svět aktuální. Velmi opatrně bychom mohli tvrdit, že aktuálními se mohou stát i určité prvky světa fikčního (co bylo kdysi součástí sci-fi literatury, může mít nyní své místo v aktuálním světě). Dílo jakožto sémiotická entita má své sídlo ve světě aktuálním, odkazuje však do světa fikčního, který tím, že je konstruován jazykově, má své jisté místo ve světě aktuálním.

Závěr

Pokusili jsme se prohloubit povědomí o entitě **dílo** prostřednictvím literárněvědných teorií, zejména **strukturalismu** a **sémantiky fikčních světů**. Poukázali jsme na **znakový charakter díla** a ztotožnili ho s estetickým objektem, zatímco **vyjádření** jsme označili za **artefakt**. Potvrdili jsme tak intencionální charakter díla a vyjádření a materiální charakter provedení a jednotky. Entity typu 1 jsme interpretovali ve smyslu Saussurovy koncepce znaku. Pomocí strukturalistické teorie jsme vysvětlili rozdíl mezi **intelektuálním** a **uměleckým obsahem**.

Prostřednictvím komunikačního modelu jsme vysvětlili proces konstrukce a rekonstrukce díla a určili jeho **ontologický status**. Dílo existuje jako **subjektivní pojmová struktura** v mysli autora a čtenářů, ale také jako **pojmová struktura objektivní**, ve které se pojem věcně neliší od označovaného předmětu.

Ve třetí kapitole jsme se zabývali **předmětem díla**, tedy tím, o čem dílo pojednává. Ukázali jsme, že **intelektuální obsah** díla vede k – v aktuálním světě existujícím – předmětům, se kterými FRBR počítá zejména díky entitám 3, **umělecký obsah** označuje předměty nacházející se ve světech fikčních a FRBR tento obsah neumí doposud dostačujícím způsobem popsat. Zjistili jsme však, že přes odlišnosti mezi aktuálním světem a fikčními světy je možné předměty fikčního světa modelovat pomocí konceptuálních modelů, a tedy i pomocí FRBR. Domníváme se, že knihovní a informační věda by měla umět popisovat prostřednictvím ontologie nejen reálný svět, ale také světy fikční (pokusy o to již existují, viz Sarti 2019). Za tímto účelem by bylo ve FRBR třeba buď dále strukturovat entitu pojem (v LRM entitu **věc**), nebo zavést **další entity** k modelování fikčních světů.

Literatura

- ARISTOTELÉS, 1999. *Rétorika; Poetika*. Praha: Rezek. ISBN 80-86027-15-5.
- BATES, M. J., 2006. *Fundamental forms of information*. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 2006, **57**(8), 1033–1045. ISSN 1532-2882.
- BREMOND, H, 1935. *Čistá poesie = (La poésie pure)*. Praha: Orbis, 1935. 158 s. Ars: sbírka rozprav o umění; sv. 16.
- BÜHLER, K., 1934. *Sprachtheorie: die Darstellungsfunktion der Sprache*. Jena: Verlag von Gustav Fischer.
- ČERVENKA, M., 1996. *Obléhání zevnitř*. Vyd. 1. Praha: Torst. 420 s. ISBN 80-85639-77-7.
- DOLEŽEL, L., 2003. *Heterocosmica: fikce a možné světy*. Vyd. české 1. V Praze: Karolinum. ISBN 80-246-0735-2.
- DOUBRAVOVÁ, J., 2008. *Sémiotika v teorii a praxi*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-493-9.
- DROBÍKOVÁ, B., R. ŘÍMANOVÁ, J. SOUČEK a M. SOUČEK, 2018. *Teoretická východiska informační vědy: využití konceptuálního modelování v informační vědě*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 978-80-246-3716-7.
- GREIMAS, A. J., 1966. *Sémantique structurale: recherche de méthode*. Paris: Larousse, 262 s. Langue et langage.
- FOŘT, B., 2005. *Úvod do sémantiky fikčních světů*. Vyd. 1. Brno: Host. ISBN 80-7294-165-8.
- FOŘT, B., 2014. *Fikční světy české realistické prózy*. Vyd. 1. Praha: Akropolis. ISBN 978-80-7470-078-1.
- HYPÉN, K., 2014. Kirjasampo: Rethinking Metadata. *Cataloging & Classification Quarterly*. **52**(2), 156–180. ISSN 0163-9374.
- IFLA, 2002. *Funkční požadavky na bibliografické záznamy*. Praha: Národní knihovna v Praze. ISBN 80-7050-400-5.
- IFLA, 2010. *Functional requirements for subject authority data (FRSAD): a conceptual model*. Den Haag: IFLA. Dostupné z: <https://www.ifla.org/files/assets/classification-and-indexing/functional-requirements-for-subject-authority-data/frsad-final-report.pdf>.
- IFLA, 2015. *Definition of FRBRoo: a conceptual model for bibliographic information in object-oriented formalism* [online]. Version 2.4. Den Haag: IFLA. Dostupné z: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/FRBRoo/frbroo_v_2.4.pdf.
- IFLA, 2017. *Library reference model (LRM): a conceptual model for bibliographic information*. Den Haag: IFLA, 2017. Dostupné z: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr-lrm/ifla-lrm-august-2017_rev201712.pdf.
- ICOM, 2020. *Definition of the CIDOC Conceptual Reference Model*. Version 7.0. Paris: ICOM. Dostupné z: <http://www.cidoc-crm.org/Version/version-7.0>.
- JAKOBSON, R., 1995. *Poetická funkce*. 1. vyd. Jinočany: H & H. ISBN 80-85787-83-0.
- KUČEROVÁ, H., 2014. Co analyzujeme při obsahové analýze dokumentů? K pojmu aboutness v organizaci znalostí. *Knihovna*. 2014, **25**(1), 36–54. ISSN 1801-3252. Dostupné také z: <http://knihovna.nkp.cz/knihovna141/141036.htm>.
- KUČEROVÁ, H., 2017. *Organizace znalostí: klíčová témata*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 978-80-246-3587-3.
- McQUAIL, D., 1999. *Úvod do teorie masové komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 80-7178-200-9.

- MUKAŘOVSKÝ, J., 1995. *Básnická sémantika*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. ISBN 80-7066-735-4.
- MUKAŘOVSKÝ, J., 1966. *Studie z estetiky*. Vydání první. Praha: Odeon.
- MUKAŘOVSKÝ, J., 1936. *Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty*. Praha: Fr. Borový.
- NOVÁK, L. a P. DVOŘÁK, 2007. *Úvod do logiky aristotelské tradice*. Vyd. 1. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. 217 s. ISBN 978-80-7040-959-6.
- PROPP, V. J., 2008. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Vyd. tohoto souboru 2. Jinočany: H & H, 2008. 343 s. ISBN 978-80-7319-085-9.
- SARTI, J., 2019. Fictional literature classification and indexing. In: *Encyclopedia of knowledge organization*. Copenhagen: University of Copenhagen. Dostupné z: <https://www.isko.org/cyclo/fictional>.
- SAUSSURE, F., 1996. *Kurz obecné lingvistiky*. Vyd. 2. Praha: Academia. ISBN 80-200-0560-9.
- SMIRAGLIA, R. P., 2019. Work. In: *Encyclopedia of Knowledge Organization* [online]. 2019 [cit. 2020-09-21]. Dostupné z: <http://www.isko.org/cyclo/work>.
- SOUSEDÍK, S., 2008. *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-239-7.
- STODOLA, J., 2011. *Rekonstruktivní hermeneutika jako obecná metodologie informační vědy*. ProInflow [online]. 3(1), 19–50. Dostupné z: <https://www.phil.muni.cz/journals/index.php/proinflow/article/view/849/978>.
- STODOLA, Jiří. Ontologický a sémantický status díla: impulzy literární vědy k promýšlení standardní knihovnické ontologie. *Knihovna: knihovnická revue*. 2020, 31(2), 29–44. ISSN 1801-3252.